

دوران حساس سیاست خارجی جمهوری آذربایجان / تحلیل

باکو در حال حاضر دوره‌ای حساس در سیاست خارجی خود از درگیری با روسیه، نارضایتی از اروپا و تنش‌های مداوم داخلی تا همکاری‌های انرژی با اروپا را پشت سر می‌گذارد.

به گزارش آران نیوز به نقل از تسنیم، سرگئی لاوروف وزیر امور خارجه روسیه در تاریخ ۲ و ۳ دسامبر سفری کاری به جمهوری آذربایجان داشت. این سفر پس از آن صورت پذیرفت که لاوروف در تاریخ ۱۱ نوامبر و در جریان دیدار از ارمنستان در اظهاراتی جنجالی که با واکنش تند مقامات جمهوری آذربایجان روبرو شد از مردم ارمنی تبار ساکن در مناطق اشغالی قره باغ به عنوان «مردم قره باغ کوهستانی» نام برد و خواهان حضور مستقل این جمهوری خودخوانده به عنوان طرف سوم در مذاکرات پیرامون حل و فصل مناقشه قره باغ کوهستانی شد.

سرگئی لاوروف در کنفرانس مطبوعاتی با وزیر امور خارجه ارمنستان اعلام کرد، دست یابی به توافقی در باره حل و فصل مناقشه قره باغ کوهستانی، بدون جلب موافقت مردم ساکن این منطقه غیرممکن خواهد بود. وزیر خارجه روسیه در پاسخ به سئوالی در این باره که مسکو چه برخوردی با پیشنهاد بازگشت پشت میز مذاکره به عنوان یکی از شرکت کنندگان اصلی در حل و فصل مناقشه قره باغ کوهستانی دارد، پاسخ داد: «این خود طرفین این مناقشه هستند که باید به توافق رسیده و ترکیب شرکت کنندگان در مذاکرات را مشخص کنند. در مراحل اولیه رایزنی‌ها و مذاکرات بعدی در باره حل و فصل مناقشه، زمانی که درگیری‌های نظامی متوقف شد، قره باغ کوهستانی یکی از شرکت کنندگان در توافقات و مذاکرات مربوط بود که بعد از برقراری آتش بس آغاز شد. در یکی از مراحل، یکی از رهبران سابق ارمنستان تصمیم گرفت، ایروان حافظ منافع قره باغ کوهستانی باشد». لاوروف تأکید کرد: «ما به عنوان یکی از شرکت کنندگان گروه نمایندگان مینسک در این روند، تنها خواستار پیشرفت این مذاکرات با هدف دست یابی به توافق کلی طرفین مناقشه هستیم و این مسئله برای همه روشن است که بدون موافقت ملت قره باغ کوهستانی، هیچ توافقی نمی‌تواند شکل بگیرد. ارمنستان صرفاً نمی‌تواند از آنها حمایت کند». لاوروف در جریان این سفر دو روزه به ایروان، همچنین با بازدید از نمایشگاه جنگ در ایروان اعلام کرد، گسترش مناسبات و دوستی ارمنستان و روسیه، تضمینی برای امنیت و ثبات منطقه است (۱).

در باکو، لاوروف تلاش کرد تا از جمهوری آذربایجان دلجویی کند اما در این خصوص چندان موفق نبود. البته این دیپلمات برجسته روس مراقب استفاده از عباراتی چون «جوامع قره باغ» و «کل جمعیت قره باغ» که مورد قبول طرف آذری است بود. اما هنگامی که المار ممدیاراف وزیر امور خارجه جمهوری آذربایجان بر لزوم مذاکرات اساسی تأکید کرد، لاوروف از تماس و ارتباط مردم با مردم میان آذربایجانی‌ها و ارمنستانی‌ها اعلام حمایت کرد. این نوع از پیشنهادات از سوی باکو به عنوان بهانه‌هایی برای ادامه وضع موجود و انحراف از مذاکرات اساسی تحلیل می‌شود که به اعتقاد آذربایجانی‌ها مغایر منافع آن‌ها است (۲).

وزرای امور خارجه روسیه و جمهوری آذربایجان در پایان دیدارشان در یک نشست خبری مشترک شرکت کردند. المار ممدیاراف وزیر امور خارجه جمهوری آذربایجان تأکید داشت، شرایط فعلی حاکم بر مذاکرات میان جمهوری آذربایجان و ارمنستان در خصوص مناقشه قره باغ، به حل این مناقشه کمک نمی‌کند. ممدیاراف با اشاره به این که مناقشه باید بصورت مرحله‌ای حل و فصل شود، گفت: در وهله اول نیروهای نظامی نباید در میدان قرار گیرند و باید به پادگان‌ها بازگردند و در مراحل بعدی می‌توان به فکر بازگشت آوارگان جنگی به خانه و کاشانه خود و استفاده از فرصت‌های اقتصادی شد.

در اواخر ماه نوامبر ۲۰۱۸ و از ۲۵ نوامبر ۲۰۱۸؛ مهربان علی‌اوا معاون اول رئیس‌جمهور آذربایجان همراه با یک هیئت عالی رتبه یک سفر رسمی به روسیه داشت. علی‌اوا به گرمی از سوی ولادیمیر پوتین رئیس‌جمهور و دیمیتری مدودف نخست‌وزیر روسیه مورد استقبال قرار گرفت. پوتین شخصاً یک جایزه و نشان دولتی روسیه را به مهربان علی‌اوا اهدا کرد. این نشان به نشانه تقدیر از تلاش‌های وی در توسعه و تقویت روابط میان دو کشور اهدا شد. رسانه‌های روسی همچنین توجه ویژه‌ای نسبت به این دیدار نشان دادند و در تحلیل‌های خود این نکته را مورد تأکید قرار دادند که مهربان علی‌اوا پس از الهام علی‌اف رئیس‌جمهور آذربایجان مهم‌ترین چهره دولتی این کشور است. علی‌اوا در این دیدار که در اقامتگاه نوو اوگاریو برگزار شد از پوتین به خاطر شایستگی‌هایش در توسعه و تقویت روابط دو کشور تقدیر و تشکر کرد. میخائیل گوسمان، معاون اول آژانس خبری مهم دولتی روسیه یعنی خبرگزاری تاس شخصاً با مهربان علی‌اوا مصاحبه کرد. این مصاحبه به طور مشترک توسط خبرگزاری تاس، روزنامه دولتی روسیسکا گازته و کانال تلویزیونی دولتی روسیه ۲۴ انجام شد (۳).

پوتین رئیس‌جمهور روسیه ضمن گفت‌وگو با معاون اول رئیس‌جمهور آذربایجان ابراز امیدواری کرد، الهام علی‌اف همتای آذربایجانی‌اش در اجلاس غیر رسمی اتحادیه اقتصادی اوراسیا که قرار است در تاریخ ۲۰ دسامبر در سن پترزبورگ برگزار شود حضور بهم رساند (۴). در آخرین نشست مشترک کشورهای مستقل مشترک المنافع در ۱۱ اکتبر در عشق‌آباد، پوتین صریحاً رهبران کشورهای مستقل مشترک المنافع که عضو اتحادیه اوراسیا نیستند را به گردهمایی غیررسمی اتحادیه اقتصادی اوراسیا در سن پترزبورگ دعوت کرده بود. این دعوت در ادامه تلاش‌های پوتین برای ارتقای همکاری و ادغام میان اتحادیه اقتصادی اوراسیا و اتحادیه کشورهای مستقل مشترک المنافع می‌باشد.

در اجلاس کشورهای مستقل مشترک المنافع در ۱۱ اکتبر در عشق‌آباد، الهام علی‌اف شدیداً از ارمنستان انتقاد کرد و این کشور را به دلیل ایجاد بنای یادبود گارگین نژده در مرکز ایروان به حمایت از نازیسم متهم کرد و از مقامات این کشور خواست تا این بنا را برچینند. گارگین نژده به دلیل نقش ویژه‌ای که در تشکیل جمهوری اول ارمنستان طی سال‌های ۱۹۱۸ تا ۱۹۲۱ داشت یک قهرمان ملی برای ارمنستانی‌ها به حساب می‌آید. وی در جریان جنگ جهانی دوم به حمایت از نیروهای متحدین پرداخت و از این رو بعدها از سوی مقامات اتحاد جماهیر شوروی به اتهام همکاری با آلمان نازی بازداشت شد و نهایتاً در زندان درگذشت. در تاریخ ۳۰ نوامبر بنای یادبود گارگین نژده در یکی از شهرهای روسیه به نام آرمابویر حذف شد که این اقدام باعث خشم مردم ارمنستان علیه روسیه شد و در واکنش به این اقدام بنای یادبود الکساندر گریبایدوف دیپلمات، نمایشنامه‌نویس، شاعر و آهنگ‌ساز روس در ارمنستان تخریب شد.

از سوی دیگر، آنا هاکوبیان همسر نیکول پاشینیان نخست‌وزیر ارمنستان در تاریخ ۴ دسامبر در سخنانی تحریک‌آمیز از مهربان علی‌اوا معاون اول رئیس‌جمهور آذربایجان دعوت کرد تا از قره باغ که از سوی جامعه بین‌الملل به عنوان اراضی اشغال شده جمهوری آذربایجان شناخته می‌شود به عنوان مهمان بازدید کند (۵). این اظهارات به دور از آداب مرسوم دیپلماتیک و هم‌چنین برخلاف روح فرآیند حل و فصل مناقشه قره باغ بود. در واقع این اظهارات را می‌توان واکنشی به سخنان الهام علی‌اف و بازدید مهربان علی‌اوا از مسکو و همچنین مسائل مربوط به بنای یادبود گارگین نژده دانست.

آن چه در ماه‌های اخیر چندین بار نشان داده شده است را می‌توان تلاش‌های روتین مسکو برای دلجویی از ایروان از یک سو و باکو از سوی دیگر دانست. سیاست روسیه در

قبال مساله را می توان این گونه توضیح داد که از یک سو تلاش می کند بین رژیم حاکم بر جمهوری خودخوانده قره باغ و رژیم حاکم بر جمهوری ارمنستان نوعی از جدایی را ایجاد کند در حالی که خود مسکو نقش ویژه ای در شکل گیری جدا شدن قره باغ از جمهوری آذربایجان داشته است.

الهام علی اف هم زمان با آغاز گفت وگوهای دیپلماتیک میان باکو و مسکو، در تاریخ ۲۶ نوامبر در سخنانی موضع مبهم اتحادیه اروپا در قبال مساله قره باغ را مورد انتقاد کرد و آن را با موضع محکم بروکسل در قبال درگیری های مشابه از جمله گرجستان، مولداوی و اوکراین مقایسه کرد. در آن سخنرانی، علی اف تاکید کرد، تفاوت های فرهنگی میان جمهوری آذربایجان و اروپا وجود دارد و این کشور قطعا در اتحادیه اروپا ادغام نخواهد شد. وی همچنین به آن چه که وی لیست دستورالعمل های یک جانبه اروپا در قبال باکو می نامید اشاره داشت. علاوه بر این، رئیس جمهور آذربایجان در سخنرانی خود به پیشرفت های داخلی این کشور از جمله اصلاحات دولتی و ساختاری پرداخت (۶). اخیرا مقامات بلندپایه ای از سوی الهام علی اف و در راستای آن چه وی اصلاحات دولتی نامیده است عزل شده اند. رامیز مهدی اف رئیس نهاد ریاست جمهوری آذربایجان که برای دوره ای طولانی این مسئولیت را بر عهده داشت به عنوان تاثیرگذارترین مقام عالی این کشور می باشد که در جریان این اصلاحات دولتی از مسئولیتش برکنار شد. رئیس جمهور در سخنانی علناً اظهار داشت، نیروهایی در داخل دولت وجود دارند که با اصلاحات مخالف هستند و در ۱۵ اکتبر به آن ها هشدار داده است که باید عقب نشینی کنند (۷).

علاوه بر این، پارلمان جمهوری آذربایجان در اقدامی چالش برانگیز به بهانه عدم همراهی اش با اصلاحات الهام علی اف به انحلال خودش رای داد و قرار است که در اوایل سال آینده در این کشور انتخابات زودهنگام پارلمانی برگزار گردد.

در میان این دوره حساس درگیری با روسیه، نارضایتی از اروپا و تنش های مداوم داخلی، اتفاق مهم دیگری رخ داد که حداقل اگر باعث ادغام و یکپارچگی میان جمهوری آذربایجان و اتحادیه اروپا نشود، حداقل باعث نزدیکی باکو و بروکسل در زمینه انرژی خواهد شد. در تاریخ ۳۰ نوامبر خط لوله انتقال گاز طبیعی ترانس آناتولی (تاناپ) به عنوان بخش مهمی از کریدور گاز جنوبی به اروپا پیوند خورد و متصل گردید. تاناپ به همراه خط لوله نفت باکو – تفلیس – جیهان از زیر ساخت های مهمی است که باعث می شود تا جمهوری آذربایجان بتواند سیاست خارجی مستقل خود را به پیش ببرد. باکو همچنین به خوبی می داند که روسیه اگر چه یک قدرت نظامی بزرگ و دارای اهرم های فشار قابل توجه در منطقه است اما اقتصادی کوچک تر به نسبت کشورهای اروپای غربی دارد. در اوایل سال جاری الهام علی اف توضیح داد که جمهوری آذربایجان یک سیاست خارجی متعادل را دنبال نمی کند، بلکه به دنبال سیاستی براساس منافع ملی اش است (۸). با توجه به این امر می توان گفت که سیاست خارجی فعلی جمهوری آذربایجان بر این مدار است که خطرات هم زمان ناشی از روسیه و اروپا را کاهش و مدیریت کند و از روش های سنتی که برای تامین منافع خود استفاده می کرد فاصله گرفته است.

مجید اسمعیل زاده، کارشناس مسائل اوراسیا

<https://tasnimnews.com/2138365> ۱/

<https://en.trend.az/azerbaijan/karabakh/3158784.html> ۲/

<https://mehriban-aliyeva.az/site/activitiesNews/848163?part=activities&spart=ceremonies> ۳/

<http://en.kremlin.ru/events/president/news/62103> ۴/

<https://www.bbc.com/azeri/region-50662598> ۵/

<https://tasnimnews.com/2156966> ۶/

<https://en.president.az/articles/34463> ۷/

<https://en.president.az/articles/31826> ۸/